

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 11, 2020 | 26.11.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.11.14](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.14)

УДК 657

*М. І. Скрипник,
д. е. н., професор кафедри обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0002-6205-0754
Л. В. Шевченко,
магістрант кафедри обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0003-2376-3193*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АУДИТУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

*М. Skrypnyk
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Accounting and Audit,
Kyiv National University of Technology and Design
L. Shevchenko
Master student of the Department of Accounting and Audit,
Kyiv National University of Technology and Design*

FEATURES AND PROBLEMATIC ASPECTS OF THE AUDIT OF NON-CASH PAYMENTS

Стаття присвячена дослідженню особливостей обліку безготівкових розрахунків та проблемних аспектів аудиторської перевірки даного об'єкту дослідження. Розглянуто такі поняття як безготівковий оборот, безготівкові розрахунки, аудит безготівкових коштів. Висвітлено значення розвитку безготівкових розрахунків для суб'єкта господарювання та держави, причину їх широкого застосування. Визначено перелік форм документів для оформлення безготівкових розрахунків. Розглянуто нормативно-правове забезпечення регулювання безготівкових розрахунків під час обліку та аудиторських перевірок. Визначено можливість використання безготівкових розрахунків для основних цілей управління та умову підвищення якості функціонування таких розрахунків. Зазначено методику організації та контролю безготівкових грошових коштів. Визначено основні питання та етапи аудиторської перевірки грошових коштів, зазначено особливості аудиту безготівкових розрахунків. Розглянуто основні проблемні аспекти здійснення безготівкових розрахунків підприємствами, що часто зустрічаються під час аудиторських перевірок. Розроблено та запропоновано ефективний план та програму аудиту безготівкових розрахунків на підприємстві.

The article is devoted to the study of the peculiarities of accounting for non-cash payments and problematic aspects of the audit of this object of study. Since enterprises, carrying out production and economic activities, enter into relationships with other enterprises, organizations, institutions, employees

and individuals, it is established that the development of non-cash payments each year reduces the need to use cash, accelerates turnover in the economy, reduces costs circulation, contributes to the accumulation and accumulation of funds. Concepts such as non-cash turnover, non-cash payments, audit of non-cash funds are considered. The importance of the development of non-cash payments for the business entity and the state, the reason for their widespread use are highlighted. The list of forms of documents for registration of non-cash settlements is defined. The normative-legal provision of regulation of non-cash settlements during accounting and audits is considered. The sectors of regulation of the Law of Ukraine "On Banks and Banking Activity", the Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine" and the Normative Legal Act "Instruction on Non-Cash Settlements in National Currency" are described. The possibility of using non-cash payments for the main management purposes and the condition of improving the quality of operation of such payments are determined. The method of organization and control of non-cash funds is indicated. It is established that the correct accounting of money and equivalents is critical for the organization because cash is a tool of economic activity. The main issues and stages of the audit of funds are identified, the features of the audit of non-cash payments are indicated. The main problematic aspects of non-cash payments by enterprises, which are often encountered during audits, are considered. An effective plan and program for the audit of non-cash payments at the enterprise has been developed and proposed. It is established that the effect of the implementation of the accounting system and conducting systematic audits of funds and financial condition of the company will have a positive impact on the final results of financial and economic activities of the enterprise.

Ключові слова: *безготівкові розрахунки; безготівковий оборот; облік; аудит; програма аудиту; план аудиту.*

Key words: *non-cash payments; non-cash turnover; accounting; audit; audit program; audit plan.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Усі підприємства, що здійснюють виробничу та господарську діяльність, вступають у взаємовідносини з іншими підприємствами, організаціями, установами, робітниками підприємства та окремими особами. Ці взаємовідносини ґрунтуються на різних грошових потоках в процесі виготовлення, виробництва та реалізації продукції, робіт або послуг. Відносини між ними оформляються договорами, своєю чергою виконання договірних зобов'язань і організація розрахунків між організаціями слугує своєчасному надходженню коштів. Безготівкові розрахунки охоплюють всі сфери діяльності підприємства і більш уразливі з точки зору порушень. Тому всі грошові кошти, а також і операції, що формують грошові потоки, вимагають детального обліку і контролю, тому аудиторську перевірку можна визнати як найефективніший спосіб контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей та проблемних аспектів аудиту безготівкових розрахунків присвячено ряд праць відомих вітчизняних вчених: І.Б. Садовська, З.Б. Живко, Д.Б. Столярук, В.С. Стельмах, А.А. Чухно, Л.П. Кулаковська, А.Г. Загородній. Вагомий внесок в дослідження даної проблеми на міжнародному рівні зробили такі науковці: Е.С. Хендріксен, М. Перер, М.Р. Метью, Б. Коласс, Г. Шіллінглоу та ін. Однак, з постійним розвитком безготівкових розрахунків постає питання збільшення ефективності проведення аудиту безготівкових коштів на рахунках підприємства в національній та іноземній валюті.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення сутності безготівкових розрахунків та особливостей проведення їх аудиторської перевірки; виявлення типових помилок, що зустрічаються під час аудиту безготівкових коштів на підприємстві; висвітлення ефективного плану та програми проведення аудиторської перевірки безготівкових розрахунків на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі в загальному обсязі грошового обороту держав основне місце займає безготівковий оборот - близько 90% всього обороту грошових коштів. Розвиток безготівкових розрахунків з кожним роком зменшує потребу у використанні готівки, прискорює оборот коштів в народному господарстві, скорочує витрати обігу, сприяє накопиченню і акумулюванню грошових коштів. Широкому застосуванню безготівкових розрахунків сприяє наявність розгалуженої мережі банків, а також зацікавленість держави в їх розвитку.

Грошові кошти представляють початкову і кінцеву стадію кругообігу господарських засобів, швидкість руху грошових коштів визначається ефективністю діяльності підприємства. Обсяг наявних у підприємства грошей визначає платоспроможність підприємства (одну з найважливіших характеристик фінансового становища підприємства).

Безготівковий оборот - сукупність платежів, що здійснюються без використання готівкових грошей: переміщення грошових коштів по рахунках кредитних установ, залік взаємозаборгованості, передача оборотних документів. Основу безготівкового обороту складають безготівкові розрахунки.

Безготівковими розрахунками називають грошові розрахунки шляхом записів по рахунках в банках, а саме: гроші списуються з рахунку платника і зараховуються на рахунок одержувача. Безготівкові розрахунки в господарстві організовані по певній системі, якою є сукупність принципів організації безготівкових розрахунків, вимог, що пред'являються до їх організації, визначених конкретними умовами господарювання, а також форм і способів розрахунків і пов'язаного з ними документообігу.

Безготівкові розрахунки оформляються грошово-розрахунковими документами встановленої форми:

- вимоги-доручення;
- платіжні доручення;
- акредитиви;
- розрахунки по інкасо [8].

Сьогодні операції з безготівковими розрахунками суворо регламентовані законодавством України. Правовий аспект організації безготівкових розрахунків та перелік повноважень Національного банку України регламентовані Законом України «Про банки та банківську діяльність» [6] та Законом України «Про національний банк України» [7]. Для впорядкування безготівкових операцій центральним банком було затверджено основний нормативно-правовий акт «Інструкцію про безготівкові розрахунки в національній валюті» [4], де зазначено основні правила здійснення безготівкових операцій, їх види та особливості.

Інформаційні потоки стають настільки об'ємними, інтенсивними і погано керованими, що доводиться замислюватися про вдосконалення документообігу, обробці і аналізі інформації. Протягом останніх років спостерігається зростаючий інтерес до інформації, що стосується руху фондів підприємства та особливо потоків грошових коштів.

Безготівкові розрахунки можуть використовуватися для основних цілей управління: по виду грошового потоку в звітному періоді; по взаємозв'язку засобів з отриманням доходів; за формою використання грошових коштів. Основною метою грошових потоків за різними ознаками є оперативне управління грошовими потоками та аналіз забезпечення фінансової рівноваги організації в процесі господарської діяльності [1].

Система підвищення ефективності використання грошових ресурсів має на увазі не тільки управління грошовими коштами, такими як готівку на рахунках в банках, але і джерелами цих коштів. Підвищення ефективності використання грошових ресурсів передбачає створення системи управління ліквідністю підприємства, яка охоплює кілька складових: оперативне управління грошовими ресурсами – планування грошових потоків; ефективне використання вільних грошових коштів; управління дебіторською та кредиторською заборгованістю; управління борговим портфелем; нормування системи закупівель і складування запасів; моніторинг матеріальних ресурсів.

Умовою підвищення якості функціонування та обліку безготівкових розрахунків є застосування процесу бюджетування і планування грошових коштів в організації.

Проведення стратегічного аналізу грошових коштів необхідно здійснювати за методикою, де враховується вплив на організацію факторів ближньої і дальньої зовнішнього середовища.

Методика організації обліку та контролю грошових коштів включає: проведення внутрішнього аналізу; виявлення напрямків руху грошових коштів; розробку основних елементів облікової політики для обліку та аудиту грошових коштів.

З метою контролю в області обліку і в області дотримання законодавства застосовують аудиторські перевірки. Аудит може бути як внутрішнім, так і зовнішнім із залученням сторонніх аудиторів. Аудиторська перевірка безготівкових розрахунків проводиться з урахуванням Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [5] та Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [9].

Аудит безготівкових коштів - це перевірка наявності грошей, які знаходяться в розпорядженні підприємства, рух яких відображений в документах. Перевірка правильності обліку грошей і еквівалентів є критично важливою для організації, так як грошові кошти – це інструмент господарської діяльності. На відміну від платежів готівкою, коли гроші безпосередньо передаються платником їх одержувачу, безготівкові розрахунки здійснюються здебільшого за допомогою різних банківських, кредитних і розрахункових операцій, що заміщають готівкові гроші в обороті.

Аудиторська перевірка безготівкових коштів є лише частиною перевірки фінансово-господарської діяльності організації. В ході аудиторської перевірки необхідно розглянути наступні основні питання:

- оцінку стану організації синтетичного і аналітичного обліку безготівкових розрахунків підприємства;
- перевірку дотримання підприємством податкового законодавства по операціях, пов'язаних з безготівковими розрахунками.

Операції, пов'язані з рухом грошових коштів, перевіряються шляхом:

- перевірки частини документів за всі місяці періоду, що перевіряється;
- перевірки всіх документів даного виду за кілька місяців [2].

В силу того, що рух грошових коштів має масовий характер, цей етап аудиторської перевірки є досить трудомістким. Однак формування руху безготівкових розрахунків - одноманітна операція, а методи або процедури перевірки досить прості. Саме під час перевірки цієї ділянки основному аудитору доцільно залучати асистентів.

Шляхом проведення суцільної перевірки аудитору необхідно переконатися, чи відповідає прийнятий на підприємстві порядок обліку грошових коштів порядку, встановленому відповідними нормативними документами.

Безготівкові розрахунки в умовах розвинутої ринкової економіки здійснюються за допомогою векселів та чеків, що заміщають готівкові гроші, безготівкових перерахувань по розрахункових і поточних рахунках клієнтів в банках, за допомогою системи кореспондентських рахунків між різними банками, а також клірингових записів взаємозаборгованості через розрахункові палати. Застосування безготівкових розрахунків знижує витрати на грошовий обіг, скорочує потреба в готівці, сприяє концентрації в банках вільних грошових коштів підприємств, забезпечує їх більш надійне збереження [3].

Надходження грошових коштів від поточної діяльності визначають можливості підприємства по його подальшому існуванню і розвитку, виплати боргів. У зв'язку з цим грошові потоки поточної діяльності підприємства є визначальними. Підприємство не зможе ефективно здійснювати свою діяльність в тому випадку, якщо підсумковий результат даного розділу являє вибуття грошових коштів. Від наявності грошових коштів залежить своєчасність погашення кредиторської заборгованості підприємства.

При аналізі аудиту грошових коштів підприємств, можна виявити основні проблемні аспекти, які вимагають уваги керівництва:

- привласнення готівки, що одержана з банківського рахунку підприємства;
- відсутність первинних документів по операція з надходження чи використання безготівкових коштів;
- часткове відображення операцій при використанні поточного рахунку в національній валюті;
- неповне відображення операцій при використанні рахунків підприємства в іноземній валюті;
- помилки в облікових регістрах під час підрахунку підсумків;
- сплата товар та послуг постачальникам на основі некоректно складених документів, а також документів з неповним штампом;
- переведення кредиторської заборгованості підзвітнім особам з банківських рахунків за допомогою відділу зв'язку;
- некоректне відображення операцій з електронними грошима на рахунках обліку;
- арифметичні помилки, щодо відображення руху електронних грошей в обліку.

Для покращення ефективності проведення аудиту безготівкових розрахунків запропоновано розроблений план, що направлений на знаходження можливих, зроблених підприємством під час ведення обліку, помилок. План аудиту безготівкових розрахунків наведено у табл. 1.

Таблиця 1
План аудиту безготівкових розрахунків

№	Заплановані види робіт	Період проведення	Виконавець
1	2	3	4
1.	Попереднє ознайомлення з підприємством		Шевченко Л.В.
2.	Аудиторська перевірка банківських рахунків в національній валюті		Шевченко Л.В.
3.	Аудиторська перевірка банківських рахунків в іноземній валюті		Шевченко Л.В.
4.	Узагальнення результатів аудиту, оформлення аудиторського звіту		Шевченко Л.В.

Для виконання плану доцільно використовувати розроблену програму аудиту безготівкових розрахунків. Наведена у табл. 2 програма охоплює перевірку сектору бухгалтерського обліку, що безпосередньо пов'язаний з безготівковими розрахунками підприємства.

Таблиця 2.
Програма обліку безготівкових розрахунків

№	Заплановані види робіт	Період проведення	Виконавець	Примітки
1. Попереднє ознайомлення з підприємством				
1.1.	Ознайомлення з установчими документами підприємства		Шевченко Л.В.	
1.2.	Ознайомлення з обліковою політикою підприємства		Шевченко Л.В.	
2. Аудиторська перевірка банківських рахунків в національній валюті				
2.1.	Перевірка банківських виписок по рахунку на наявність всіх прибуткових та видаткових касових документів		Шевченко Л.В.	
2.2.	Перевірка наявності іншої документації отриманої з банку		Шевченко Л.В.	
2.3.	Звірка банківських виписок та платіжних доручень на вірність вказаних у них дат здійснення операцій		Шевченко Л.В.	
2.4.	Перевірка на повноту оприбуткування коштів зданих з каси підприємства на поточний рахунок банківської установи		Шевченко Л.В.	
2.5.	Перевірка доречності та вірності складення платіжних доручень		Шевченко Л.В.	
2.6.	Звірка правильності запису контрагентів у журналі ордері та платіжних документах підприємства		Шевченко Л.В.	
2.7.	Перевірка правильності розрахунку залишку по безготівковому рахунку в національній валюті на кінець дня		Шевченко Л.В.	
2.8.	Доречність використання бухгалтерських рахунків та правильність відображення зазначеної кореспонденції під час безготівкових операцій підприємства, відповідність операціям зазначених у журналі ордері		Шевченко Л.В.	
2.9.	Перевірка Головної книги та банківських виписок на відповідність оборотів та залишків по рахунку		Шевченко Л.В.	
2.11.	Перевірка відповідності сум, що відображені у фінансовій звітності підприємства, сумах залишків у Головній книзі та регістрах бухгалтерського обліку		Шевченко Л.В.	
3. Аудиторська перевірка банківських рахунків в іноземній валюті				
3.1.	Перевірка наявності документації отриманої з банку		Шевченко Л.В.	
3.2.	Перевірка банківських виписок по рахунку на наявність всіх прибуткових та видаткових касових документів		Шевченко Л.В.	
3.3.	Перевірка первинних документів на відповідність сумам зазначеним у банківських виписках		Шевченко Л.В.	
3.4.	Звірка правильності запису контрагентів у журналі ордері та платіжних документах підприємства		Шевченко Л.В.	
3.5.	Перевірка доцільності та своєчасності операцій із зарахування надходжень в іноземній валюті на рахунок підприємства в банку		Шевченко Л.В.	
3.6.	Перевірка операцій з продажу іноземної валюти		Шевченко Л.В.	
3.7.	Коректність відображення в обліку підприємства доходів і витрат від продажу та реалізації валюти		Шевченко Л.В.	
3.8.	Перевірка конверсійних операцій та сплати комісійної винагороди обслуговочному банку за здійснення розрахунків іноземною валютою		Шевченко Л.В.	
3.9.	Перевірка на повноту оприбуткування коштів у національній валюті, за умови попередньої конвертації		Шевченко Л.В.	
3.10.	Перевірка правильності визначення та відображення курсових різниць		Шевченко Л.В.	
3.11.	Перевірка Головної книги та банківських виписок на відповідність оборотів та залишків по рахунку		Шевченко Л.В.	
3.12.	Перевірка відповідності сум, що відображені у фінансовій звітності підприємства, сумах залишків у Головній книзі та регістрах бухгалтерського обліку		Шевченко Л.В.	
3.13.	Здійснення запиту, щодо підтвердження залишків на банківських рахунках		Шевченко Л.В.	
4.	Узагальнення результатів аудиту, оформлення аудиторського звіту		Шевченко Л.В.	

Проведення аудиту дозволяє забезпечити об'єктивний контроль за рухом безготівкових грошових коштів в кінцевому рахунку, стійку роботу організації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Грошові кошти, як джерело грошових потоків і як найбільш ліквідний актив, вимагають якості обліку і детального контролю при здійсненні розрахункових операцій. Керівництво організації має контролювати дотримання норм законодавства України в області обліку безготівкових грошових коштів. Тільки в цьому випадку підприємство зможе вигідно і раціонально здійснювати свою діяльність.

В рамках аудиту операцій з безготівковими грошовими коштами аудитор не тільки розглядає грошові документи певної фірми і роботу її бухгалтерського та фінансового підрозділів. Він одночасно контролює дотримання підприємствами нормативних положень Національного банку України.

Головною метою подібної діяльності стає не тільки перевірка дотримання законності, повноти та достовірності при відображенні даних обліку підприємства, але, перш за все, дати менеджменту підприємства чітке розуміння фінансового стану підприємства. З цього випливає, що розглядати і використовувати облік і аудит безготівкових грошових коштів організації необхідно у вигляді управлінського інструменту.

Постановка систематичної системи аудиту грошових коштів і системи внутрішнього контролю на підприємстві - дуже важке завдання. Цей процес не можна структурувати і залишити працювати назавжди. Навпаки, його необхідно постійно вдосконалювати і розвивати, незважаючи на те, що він є найбільш трудомістким видом аудиторської перевірки.

Організація і вдосконалення аудиту безготівкових розрахунків на підприємстві потребують внутрішніх зусиль менеджерів підприємства. Ефект від впровадження системи обліку та проведення систематичних аудитів безготівкових коштів і фінансового стану компанії позитивно позначиться на підсумкових результатах фінансово-економічної діяльності підприємства.

Список літератури.

1. Голов С.Ф. Управлінський облік. Центр навчальної літератури. Київ. 2019 р. С. 20-25.
2. Огійчук М.Ф., Рагуліна І.І., Новіков І.Т. Аудит. Алерта. Київ. 2016 р. С. 55-61.
3. Плаксієнко В.Я., Верига Ю.А., Кулик В.А., Карпенко Є.А. Облік, оподаткування та аудит. Центр навчальної літератури. Київ. 2019 р. С.120-123.
4. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті. Постанова Правління Національного банку України. № 22 від 21.01.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text> (дата звернення 14.11.2020).
5. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність. Закон України. № 2258-VIII від 21.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення 14.11.2020).
6. Про банки та банківську діяльність. Закон України. № 2121-III від 07.12.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 14.11.2020).
7. Про національний банк України. Закон України. № 679-XIV від 20.05.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення 14.11.2020).
8. Шара Є.Ю., Бідюк О.О., Соколова-Гонтаренко І.С. Бухгалтерський, фінансовий та податковий облік. Центр навчальної літератури. Київ. С. 170-171.
9. International Standards on Auditing (ISA). URL: <https://www.iaasb.org/clarity-center/clarified-standards> (дата звернення: 14.11.2020).

References.

1. Holov, S.F. (2019), *Upravlins'kyj oblik* [Managerial Accounting], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Ohiychuk, M.F. Rahulina, I.I. and Novikov, I.T. (2016), *Audyt* [Audit], Alerta, Kyiv, Ukraine.
3. Plaksiyenko, V.Y. Veryha, Y.A. Kulyk, V.A. and Karpenko, Y.A. (2019), *Oblik, opodatkovannia ta audyt* [Accounting, taxation and audit], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. National Bank of Ukraine (2004), "Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine "Instructions on non-cash payments in national currency"", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04#Text> (Accessed 14 November 2020).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On the audit of financial statements and auditing activities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (Accessed 14 November 2020).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On banks and banking activities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (Accessed 14 November 2020).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (Accessed 14 November 2020).
8. Shara, Y.Y. Bidyuk, O.O. and Sokolova-Hontarenko, I.Y. (2019), *Bukhhalters'kyj, finansovyy ta podatkovyy oblik* [Accounting, financial and tax accounting], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
9. International Standards on Auditing (2020), available at: <https://www.iaasb.org/clarity-center/clarified-standards> (Accessed 14 November 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2020 р.